

EESTI JA SAKSA AKTIIVSE VÄRVISÕNAVARA VÕRDLUS

Karin Zurbuchen

Tallinna ülikool

Ülevaade. Artiklis võrreldakse empiirilise uurimuse käigus kogutud eesti ja saksa värviomadussõnu ja tuuakse esile, millised on vaadeldavates keeltes kasutatud värviomadussõnade morfoloogilised ja semantilised moodustuspõhimõtted, millised värvisõnad esinevad aktiivses kasutuses, milliseid kasutatakse harvem ning mis põhjusel. Kahe keele värvisõnade kõrvutuses näidatakse ära nende kasutussarnasused ja -erinevused.

Empiirilises uurimuses esinenud värvisõnad on koondatud esinemistüüpide alusel tüpoloogiaks, mis võimaldab kahe keele katsetulemusi kvantitatiivselt võrrelda. Värvisõnade analüüsimisel võetakse aluseks iga sõna nimetamissagedus.

Võtmesõnad: tajusõnavara, värviomadussõnad, võrdlev analüüs, sõnamoodustus, semantika

1. Sissejuhatus ja taust

Värvid ja värvide kategoriseerimine leiab kognitiivteadustes üha laiemat kõlapinda, sest selleks, et mõista, kuidas me mõtleme ja tegutseme, tuleb esmalt aru saada, kuidas me tajutavat kategoriseerime (Lakoff 1987). Värvide kategoriseeritakse nii üksikisiku kui ka keelekogukonna tasandil, ent mitte alati samal viisil. Keelelise kategoriseerimise teooria hõlmab erinevatesse valdkondadesse kuuluvate kategooriate hierarhilisi struktuure (Biggam 2012). Kategooriatel on mitmetasandiline sisestruktuur, milles eristatakse põhisõnu ja mittepõhisõnu. Põhisõnad on enamasti lühikesed ja morfoloogiliselt lihtsad ning neid kasutatakse keeles sageli (Sutrop 2000a, 2000b). Hierarhilisest põhitasandist allpool asuvad sõnad ehk

mittepõhisõnad on liitsõnad või sõnaühendid, mis esinevad koos laiendosaga (Taylor 2003). Põhitasandi liikmed on vastava kategooria paremad näited ehk prototüüpsemad kui mittepõhitasandi liikmed. Seega moodustavad värvinimetuste kategoorias põhitasandi põhivärvinimed, nt *punane* ja *roheline*. Mittepõhitasandi liitsõnu ja sõnaühendeid kasutatakse sageli koos laiendiga, nt *tumepunane*, *leheroheline* või *kole pruun* (Biggam 2012).

Keele sõnavara saab jagada kasutajapõhiselt aktiivseks või passiivseks (vt nt Corson 1995). Aktiivne sõnavara hõlmab kõiki kättesaadavaid, tuntud ja sageli kasutatavaid sõnu. Passiivne sõnavara on sõnavara, mida inimene mõistab, kuid mida ta igapäevases suhtluses ei kasuta. Loetelukatse võimaldab vähese vaevaga leida kõige sagedamini esinevaid keeleüksusi. Üksused, mis loetelus ei avaldu, ei ole kasutuses tõenäoliselt nii käibivad või sagedased. (Weller, Romney 1988). Järelikult nimetatakse aktiivsesse sõnavarasse kuuluvaid sõnu vaba loetlemise katses märksa tõenäolisemalt kui perifeerseid sõnu. Keele põhisõnavara on psühholingvistiline kategooria, mida iseloomustab morfoloogiline lihtsus, kõigisse kontekstidesse sobimine ja põhitasandi objekti või nähtuse tähistamine. Aktiivse sõnavara hulka kuuluvad eelkõige keele vastava valdkonna põhinimetused. (Vainik 2002) Seega moodustub üksikisikute aktiivsest sõnavarast keelekogukonna ühine põhisõnavara, mis kajastub mh nt õppesõnastikes ehk nn põhisõnavara sõnastikes.

Värvisõnavara uurimine ja kategoriseerimine on iseseisev uurimisvaldkond, milles on kinnistunud empiiriliste meetodite kasutamine. Eestis on värvinimesid uurinud Urmas Sutrop (nt 1995, 2000a, 2000b, 2002), Vilja Oja (nt 1995, 1996, 1997), Geda Paulsen (2016), Kaidi Rätsep (2018) jt. Viimasel kahel kümnendil on Eestis värvinimede võrdleva uurimisega kõige aktiivsemalt tegelenud Mari Uusküla (nt Uusküla 2006; Uusküla, Sutrop 2011; Uusküla, Bimler 2020 jt). Mitteempiirilisel on värvisõnu uurinud teisedki Eesti keeleteadlased. 2016. aastal ilmus Maria Tuuliku ja Margit Langemetsa artikkel, mis käsitles eesti adjektiivide süstemaatilist polüseemiat tekstikorpustes leiduvate värviadjektiivide põhjal. Varasemast ajast

on värviliitsõnu uurinud ja klassifitseerinud Lehte Rannut (1966), kelle peatähelepanu oli täiendsõna nimetavalisel või omastavalisel liitumisel põhisõnaga.

Saksa keele värvisõnu on mittempiiriliselt ja tekstikorpuspõhiselt uurinud Els Oksaar (1961), Dessislava Stoeva-Holm (1996), Beat Lehmann (1998) jt. Kontrastiivlingvistilistest uurimustest on olulisemad Yanqian Fani (1996), Claudia Glanemanni (2003), Anne Aroldi (2000) ja Helju Ridali (2008a, 2008b) tööd. Anne Aroldi (2000) seni ainsa monograafiana ilmunud saksa ja eesti keele omadussõnade morfosemantiliste mallide võrdlev analüüs põhineb mõlema keele suurimatest ükskeelsetest sõnastikest kogutud andmetel ning ilukirjandusest ja Saksa Keele Instituudi tekstikorpusest COSMAS pärit näidetel. Ligi 5000 omadussõnast moodustavad värviomadussõnad suure osa. Saksa värvisõnade olulisemaid lingvistilisi klassifikatsioone on analüüsinud ja koostanud neist põhjaliku ja seni mahukaima ülevaate William Jervis Jones (2013). Eesti- ja saksakeelseid empiirilisi sõnavaraandmeid on võrdlusalusena seni vähe uuritud ning siinne artikkel püüab seda tühimikku täita.

Siinse artikli eesmärk on võrrelda eesti ja saksa aktiivset värvisõnavara, vaadelda kahe keele värvinimede sarnaseid ja erinevaid tüüpe, nende esinemissagedust ülevaatliku tüpoloogia raames (Zurbuchen 2017), et tõsta esile värvisõnavara olulisi tunnusjooni ja kultuurilisi eripärasid, kognitiivseid suundi värvinimede nimetamisel ja seda, kui palju on kahes keeles universaalset. Artiklis keskendutakse empiirilise uurimuse loetelu- ja nimeandmiskatse tulemustele, vaadeldakse kõiki kogutud värvinimesid ja klassifitseeritakse neid põhi- ja alatüüpide järgi. Koostatud tüpoloogia on värviadjektiivide üks võimalik klassifitseerimisviis, mida on kohandatud uurimistulemuste järgi ja mis ei pretendeeri täiuslikkusele. Värvinimede tüpoloogia tugineb saksa keeleteadlaste Els Oksaare (1961), Yanqian Fani (1996) ja Dessislava Stoeva-Holmi (1996) värviomadussõnade lingvistiliste klassifikatsioonide põhistruktuuridele, mida tingib kahe keele võrdlusest tulenev spetsiifika ja asjaolu, et eesti värvisõnade kompleksseid klassifikatsioone seni esitatud ei ole.

Eelmainitud autorite klassifikatsioonidest ei kasutata siin aga ühtki tervikuna, sest seda ei võimalda uuritavate keelte grammatilised erinevused, nt tuletiste rohkus eesti keeles jms. Siinse tüpologia moodustamisel on arvestatud eesti ja saksa keele eripärasid ning ülalnimetatud klassifikatsioone tulemuste võrreldavuse huvides vähendatud või täiendatud.

Artiklis toodud värvisõnade võrdlusanalüüsi tarbeks on esialgset tüpoloogiat (Zurbuchen 2017) terminoloogiliselt ja sisuliselt täiendatud ja täpsustatud. Seetõttu kasutatakse siin eesti keele grammatikas kinnistunud liht- ja juursõna termini asemel 'värvilihtsõna', lähtudes saksakeelsest terminist *Simplizia*, mis koondab enda alla nii saksa keele täistähenduslikud kui ka muud üht värvust tähistavad lihtsõnad (vt vrd *Simplizia*, Fan 1996). Värvilihtsõna on prototüüpelt lühike, monolekseemne, üksikut värvust tähistav lihtsõna (nt *must*). Ebatüüpiliselt kuuluvad värvilihtsõnade hulka ka mõned mitteliitvelised tuletised, nagu nt *ne*-tuletusliitega põhivärvinimed *punane*, *kollane* ja *sinine* ning ja *line*-liitega *roheline*, aga ka teised üht värvust tähistavad tuletised, nt *kuldne*, *purpurne* jt. Seega moodustavad värvilihtsõnad laiema kategooria kui põhivärvinimed, mis kuuluvad värvilihtsõnade hulka. Kahe keele värvisõnavara võrreldavuse seisukohast on mõlema keele värvilihtsõnade kõrvutamine oluline, sest eri keelte põhivärvinimesid vaadeldakse värvisõnavara uurimustes alati komplekselt koos.

Artiklis kasutatud termin 'sõnaühend' on mitmesõnaline väljend, mis koosneb ühest, harvem ka kahest omadussõnast ja liht- või värvilihtsõnast.

Ühest küljest lähtub sinne tüpologia värvisõnade moodustusviisist, kuid arvestab ka värvisõnade semantilisi aspekte. Nii saab sama sõna klassifitseerida erinevatesse tüüpidesse (nt on saksa keeles *violett* nii põhivärvinimi, värvivõõrsõna kui ka otsetuletatud metonüümiline värvisõna).

2. Empiirilise uurimuse meetod ja valim

Aktiivse värvisõnavara võrdluses on lähtunud empiirilise uurimuse (Zurbuchen 2017) käigus saadud tulemustest. Täpsemalt on fookus uurimistulemuste ühel osal – värvisõnadel. Siinse artikli aluseks olev uurimistö (Zurbuchen 2017) põhineb Urmas Sutropi (2002) samalaadsel uurimisel. Mõlema uurimuse läbiviimiseks kasutati Ian R. L. Daviese ja Greville G. Corbetti (1995) kolmeosalist väli-meetodit, mis koosneb loetelukatses, värvipimedustestist ja nimeandmiskatses.

Loetelukatses paluti igal katseisikul loetleda nii palju värvinimesid, kui talle hetkel meenub. Loetelukatsese järgnes London City University värvipimedustest (Fletcher 1980), mille abil sooviti veenduda, et katseisikul ei esine värvinägemishäireid, ja mis tagaks nimeandmiskatse tulemuste usaldusväärsuse. Värvipimedustesti läbinud katseisikud tegid seejärel nimeandmiskatse. Nimeandmiskatses kasutati hallile aluspinnale asetatud 65 värvitahvli, mille Color-aid Corporationi värvikoodid näitavad värvi asukohta Wilhelm Ostwaldi (Ostwald 1939) värviruumis. Uurija näitas katseisikule üksteise järel erinevaid värvitahvleid ja palus nimetada iga tahvli värvuse, küsides „Mis värvi see on?“ / “Welche Farbe ist das?“.

Enne küsitlema asumist ei teavitatud katseisikuid katse olemusest ega eesmärgist, et vältida küsitletava eelhäälestamist ja tagada vastuste spontaansus. (Zurbuchen 2017)

Uurimuse spetsiifikast lähtudes koosnes valim kahest eri emakeelega grupist: eesti- ja saksakeelsetest keelejuhtidest. Valimi suuruse määras asjaolu, et sidusa valdkonna uurimiseks piisab 20–30 katseisikust (Weller, Romney 1988: 14). Valim koosnes 20 eesti ja 20 saksa emakeelega keelejuhist. Kõiki keelejuhte küsitleti individuaalselt nende emakeeles ja sarnastes tingimustes. Enamik eesti keelejuhtidest oli kõrgharidusega, kolm keskharidusega ja üks põhiharidusega. Küsitletud eestlaste kutsealane taust oli kirju: lasteaia-pedagoog, kunstnik, insener, muusikamänedžer, jurist, tõlkija, üliõpilane jne. Suurem osa saksa emakeelega keelejuhtidest olid samuti

kõrgharidusega, seitse bakalaureusetudengit olid kõrgharidust omandamas. Valdava osa saksakeelsest valimigrupist moodustasid Tallinna Tehnikaülikoolis või Tallinna Ülikoolis vahetusüliõpilasena õppivad ERASMUS-programmi tudengid, kelle erialane taust ulatus IT-valdkonnast ja avalikust haldusest kuni õigus-, sotsiaal-, poliitika-, majandus- ja kasvatusteaduseni. Keelejuhtide haridustausta põhjal võib järeldada, et tegemist on homogeense valimiga, milles esines teatud erinevus mediaanvanuse poolest (ET = 39,7 ja DE = 27,94).

Artikli uurimistulemuste eritelu põhineb põhjalikumal andmeanalüüsil (Zurbuchen 2017), milles vaadeldi iga värvinime esinemissagedust, keskmist positsiooni (st mitmendal kohal loetelus värvinimi keskmiselt esines) ja kognitiivse esiletuleku indeksit. Käesoleva artikli eesmärgi täitmiseks on võetud arvesse värvisõnade esinemissagedust.

3. Empiirilise uurimuse andmeanalüüsi tulemused

Alljärgnevalt esitatakse katsetulemused tüpoloogiapõhiselt, võttes aluseks sõnamoodustusviisid ja objektipõhiste laiendosaga liitomadussõnade puhul semantilised tüübid. Seetõttu on mõlema keele vastuste võrreldavuse huvides tulemustena ära toodud ka üksikvastused, mida keele aktiivsesse sõnavarasse kuuluvaks lugeda ei saa.

3.1. LOETELUKATSE: EESTI- JA SAKSAKEELED VÄRVILIHITSÕNAD

Nagu tabelist 1 nähtub, on mõlema grupi loetelukatse vastused ülekaalukalt värvilihtsõnad. See kinnitab Zipfi (1949) vähima pingutuse seadust, mille kohaselt on kõige sagedamini kasutatavad sõnad enamasti ka kõige lühemad.

Tabel 1. Loetelukatse värvilihtsõnad

Valim	Sõnu kokku	Värvilihtsõnu	Erinevaid	Põhivärvinimed %	Võõrvärvisõnad %	Otsetuletatud metonüümilised %
eesti	406	258	28	78	26	31
saksa	397	297	40	83	37	26

Mõlema keele kõigist värvilihtsõnadest moodustavad loetelukatse valdava osa põhivärvinimed (põhivärvinimi, vt Sutrop 1995, 2000a, 2000b). Eesti keeles mainiti 11, saksa keeles 12 põhivärvinime. Koguarvult on tulemused üsna sarnased: eesti keeles nimetati põhivärvinimesid 202, saksa keeles 215 korral (vt tabel 1 ja 2).

Artikli tabelites on iga esinenud tüübi puhul piiratud kolme kõige sagedamini esinenud näitega. Kui näiteid on vähem kui kolm, on tabelisse märgitud ainukesena nimetatud sõna või sõnaühend. Erandina on tabelites ära toodud kõik mainitud põhivärvinimed koos nende esinemissagedusega, et rõhutada põhivärvinimede esinemise osatähtsust.

Põhivärvinimede järgnevad kasutussageduselt värvivõõrsõnadest mittepõhivärvinimed. Eesti keeles mainiti 14 erinevat värvivõõrsõna 67 korral (nt *violetne*). Saksa keeles nimetati 17 värvivõõrsõna 96 korral, nt *türkis* 'türkiis' (sks *Türkis* < pr *turquoise* < türgi), *rosé* 'roosakas' (< pr *rosé* < õrnroosa), *anthrazit* 'antratsiit' (< kr *anthrax* 'süsi') jt. Tulemusarve kõrvutades selgub, et saksa emakeelega keelejuhid nimetasid värvivõõrsõnu ligi kolmandiku võrra rohkem.

Kasutussageduselt on loetelukatse tulemustest kolmandal kohal otsetuletatud metonüümilised värvisõnad, mille osakaal on saksa emakeelega keelejuhtidel mõnevõrra suurem kui eestlastel (vt tabel 1). Oletatava põhjusena võib välja tuua, et saksa kultuuris on pikem kataloogimüügi traditsioon. Kauba atraktiivsemaks muutmiseks võetakse kasutusele meeolelu tekitavaid nimetusi. Viimast kinnitab ka Els Oksaare moe värvisõnavara uurimus (1961), mille kohaselt iseloomustab moevaldkonna sõnavara otsetuletatud metonüümiliste lihtsõnade üha kasvav hulk, milles värvisõna tähistab värvikandjat (sks k *Farbenträger*). Valdavalt on sellised värvisõnad

Tabel 2. Loetelukatse värvisõnade tüübid

Värviaadjektiivide tüübid	Vastused eesti	F	Vastused saksa	F
I. Värvilihtsõnad				
I.1. Abstraktsed, täistähenduslikud põhivärvinimed				
	<i>must</i>	20	<i>blau</i> 'sinine'	20
	<i>sinine*</i>	19	<i>rot</i> 'punane'	20
	<i>punane*</i>	19	<i>grün</i> 'roheline'	20
	<i>kollane*</i>	19	<i>orange</i> 'oranž'	18
	<i>pruun</i>	19	<i>gelb</i> 'kollane'	18
	<i>valge</i>	18	<i>weiß</i> 'valge'	17
	<i>roheline*</i>	18	<i>lila</i> 'lilla'	17
	<i>lilla</i>	17	<i>schwarz</i> 'must'	17
	<i>oranž</i>	17	<i>rosa</i> 'roosa'	16
	<i>roosa</i>	16	<i>braun</i> 'pruun'	13
	<i>hall</i>	15	<i>grau</i> 'hall'	13
			<i>violett*</i> 'violett'	13
I.2. Piiratud kasutusega värvisõnad				
	<i>ruuge</i>	1	–	
I.3. Värvivõõrsõnad				
	<i>beež</i>	17	<i>beige</i> 'beež'	13
	<i>ooker*</i>	14	<i>türkis</i> 'türkiis'	13
	<i>purpur*</i>	6	<i>violett*</i> 'violett'	13
I.4. Otsetuletatud metonüümilised värvisõnad				
a. värvikandjad	<i>violetne*</i>	7	<i>violett*</i> 'violett'	13
	<i>ooker*</i>	6	<i>silber</i> 'hõbe'	9
	<i>kuldne*</i>	6	<i>gold</i> 'kuld'	8
b. värvaine/ maalrivärv	<i>purpur*</i>	5	<i>magenta</i>	2
	<i>indigo</i>	2	'purpurpunane'	1
	<i>asuur</i>	2	<i>azur</i> 'asuur'	1
2. Sõnaühendid	<i>murtud valge</i>	1	–	

F (ingl *k frequency*) tähistab sõna esinemissagedust

* tähistab sõna, mida saab klassifitseerida erinevatesse tüüpidesse

– tähistab seda, et sama tüüpi värvisõnu nendel keelejuhtidel ei esinenud

inglise, prantsuse või itaalia keelest tulnud värvivõõrsõnad, mis sarnanevad kõigis nimetatud keeltes leksikaalse materjali ja morfoloogilise kompleksuse poolest (Jones 2013: 144).

Olgu siinkohal ära mainitud ka mõned erandlikud värvinimetused, mida ei saa pidada aktiivse värvisõnavara osaks. Erandlike värvinimetustena esinesid eestlaste vastustes eesti keele oma sõna *ruuge* ja ainus sõnaühend *murtud valge*. *Ruuge* on piiratud

kasutusega värvisõna (vt tabel 2 p 1.2), mida kasutatakse nt juustest, nahast, karvkattest jms rääkides ja mis tähistab tumekollast või punaka varjundiga helepruuni tooni, kuid mille päritolu ei ole teada (Eesti etümoloogiasõnaraamat 2012). Ainus sõnaühend *murtud valge* koosneb *tud*-tuletisena käsitatavast seisundiomadussõnast *murtud* (vt Kasik 2015: 322) ja värvilihtsõnast *valge*. Erijuhtumid asuvad aktiivse sõnavara skaala perifeerses otsas, need iseloomustavad individuaalset keekekasutust.

Lähtuvalt omadussõna moodustuse põhimõtetest on analüüsitud põhivärvinimedega hulgas ka tuletisi, valdavalt eesti keeles (vt tabel 3). Eesti kirjakeel on tuletise- ja liitsõnarikas keel. *line*-liide on kompleksne, selle järgi ei peaks *roheline* olema põhivärvinimi. Ent sõna *roheline* vastab põhivärvinimele esitatavale neljale kriteeriumile ja sestap ei mängi liite morfoloogiline kompleksus siinkohal rolli (Sutrop, 2002b: 5, 40) Produktiivse omadussõnaliitega *-ne* värvisõnu on kokku seitse: neist kolm väga suure kasutussagedusega põhivärvinimed *sinine*, *punane*, *kollane*; lisaks

Tabel 3. Loetelukatses esinenud tuletised

Värviadjektiivide tüübid	Vastused eesti	F	Vastused saksa	F
I. Tuletised				
I.1. Omadussõnaliited				
I.1.1. produktiivsed				
a. <i>-ne</i>	<i>sinine</i> <i>punane</i> <i>kollane</i>	19 19 19	–	
b. liitub omastava tüvele	<i>hõbedane</i>	5		
c. liitub nimetava tüvele	<i>violetne</i> * <i>kuldne</i> <i>purpurne</i> *	7 6 3	–	
I.1.2. <i>-line</i>	<i>roheline</i> ¹	18		
I.2. liide <i>-ig/-e(r)n</i>			<i>golden</i> 'kuldne'	1
I.3. eesliited <i>igi-</i> , <i>infra-</i> , <i>ultra-</i>	<i>ultramariin</i> *	1		

F (ingl k *frequency*) tähistab sõna esinemissagedust

* tähistab sõna, mida saab klassifitseerida erinevatesse tüüpidesse

– tähistab seda, et sama tüüpi värvisõnu nendel keelejuhtidel ei esinenud

nimetavalise tüve liitega mittepõhivärvinimed *violetne, kuldne, purpurne* ning omastava tuletustüvega *hõbedane*. *Violetne* ja *purpurne* on sõnamoodustusviisilt tuletised, värvisõnade tüübilt aga samaaegselt värvivõõrsõnad ja otsetuletatud metonüümilised värvisõnad (vrd *violett, purpur*), mille nimisõnaline tuletusalus on esimesel värvikandja ja teisel värvaine. Produktiivse liitega kasutus viitab nende sõnade keeles kodunemisele ja keelde sobitumisele. Tähelepanuväärne on asjaolu, et saksakeelsetes vastustes esines vaid üks liitega *-ig/-e(r)n* sõna *golden* 'kuldne', mis on grammatiliselt võrreldav eesti omadussõnaliidetega *-ne, -line*, aga ka *-karva*.

Loetelukatses nimetatud sõnad on ülekaalukalt värvisõnade tüpologia (Zurbuchen 2017) esimese kahe tüübi värvisõnad ehk eri liiki värviliitsõnad ja tuletised. Eesti ja saksa emakeelsete keelejuhtide tulemused on üsna sarnased, vaid mõne vähese erinevusega.

3.2. LOETELUKATSE: EESTI- JA SAKSAKEELED VÄRVILIITSÕNAD

Värviliitsõnu oli loetelukatse eestikeelsete tulemuste hulgas 36% ja saksakeelsete tulemuste hulgas 25% (vt allolev tabel 4). Siit nähtub kaks tõsiasja: 1) värviliitsõnad kuuluvad pigem aktiivse värvisõnavara perifeeriasse, sest värviliitsõnade kasutussagedus on tagasihoidlik, v.a mõni erand; 2) eesti keel on liitsõnarahke, mistõttu on eestikeelsete vastuste seas ligi kümnendiku võrra enam liitsõnu kui saksa keeles.

Tabel 4. Loetelukatse värviliitsõnad

Valim	Sõnu kokku	Värviliitsõnu	Erinevaid	Intensiivsust tähistavad %	Ülemineku- toone tähistavad %	Objektipõhised %
eesti	406	136	70	32	9	24
saksa	397	98	42	62	1	33

Eesti- ja saksakeelsete vastuste hulgas oli kõige enam modifitseeriva laiendosaga värviliitsõnu, mille moodustusalus on omadussõna + värvisõna ja mille laiendosa (eesti keeles: *hele-, tume-, kahvatu-, ere-*,

örn-, vana-; saksa keeles: *hell-* 'hele' ja *dunkel-* 'tume-', *tief-* 'sügav-', *mittel-* 'keskmine' ja *alt-* 'vana-') tähistab värvitooni intensiivsustaset. Mõlemas keeles oli valdav osa intensiivsust tähistavatest värviliitsõnadest moodustatud laiendosadega *hele-* ja *tume-*, saksa keeles vastavalt *hell-* 'hele' ja *dunkel-* 'tume-'. Need olid mõlema grupi loetelukatse enimesinenud liitsõnad, mis sarnanesid nii värvinimetuste kui ka sageduse poolest, kusjuures üle poole keelejuhtidest nimetas rohelise ja sinise varjundeid. Eesti keeles nimetati enim *helesinist* ja *helerohelist*, millele järgnesid oluliselt madalama sagedusega *tumesinine* ja *tumeroheline*, ning saksa keeles samuti *hellblau* 'helesinine' ja *hellgrün* 'heleroheline', millele järgnesid eesti tulemustele vastupidises järjekorras *dunkelgrün* 'tumeroheline' ja *dunkelblau* 'tumesinine' (vt tabel 5). Seega on laiendosaga *hele-* ja *tume-/hell-* 'hele' ja *dunkel-* 'tume-' värviliitsõnad aktiivse värvisõnavara lahutamatud osad.

Kasutussageduselt teisel kohal on objektipõhised värviliitsõnad, mis on eesti keeles võrdlusomadussõnad (vt Kasik 2015: 337). Värvisõnale liidetud objekti tähistav nimisõna moodustab võrdlusaluse. Saksa keeles jagatakse võrdlusaluseks olevad nimisõnalised laiendosad objektikategooriatesse (Fan 1996). Siinse uurimuse objektipõhiste värviliitsõnade analüüsimiseks sobis kõige enam Fani (1996: 161) tüpologia võrdlevate liitsõnade rühm (sks *komparationale Farbkomposita*), mida on siinse uurimuse tulemustega kohandatud ja täiendatud (vt tabel 5 p 2.1.2 ja tabel 9 p 2.1.3). Eesti keelejuhid nimetasid erinevaid objektipõhiseid värviliitsõnu 39 kokku 45 korral ja saksa emakeelega keelejuhid 23 erinevat objektipõhist värviliitsõna kokku 32 korral. Arvandmete võrdlus näitab, et eesti keelejuhid nimetasid objektipõhiseid värviliitsõnu saksa emakeelega keelejuhtidest pea poole rohkem. Viimased eelistasid suurel hulgal võõrtüvega värviliitsõnu (vt peatükk 3.1). Mõlema keele katseisikud nimetasid kõige sagedamini looduse ja loodusnähtustega ning taimede ja viljadega seotud objektipõhiste laiendosadega värviliitsõnu (vt tabel 5, nt eesti k *taevasinine*, saksa k *weinrot* 'veinipunane'). Siin väärivad mainimist ka sellised objektipõhised värviliitsõnad, mille tähenduse

aluseks on metonüümiline ülekanne rühma inimeste tegevuse, tunnusliku riietuse vms alusel, nt saksa keeles *tizianrot* 'tizianipunane' jt (vt tabel 5 p 2.1.2 alajaotis e ja tabel 8 p 2.1.3 alajaotis i).

Alljärgnevalt on esitatud loetelukatse värviliitsõnade harva esinenud sõnatüübid, millest aktiivse värvisõnavara hulka võib arvata ehk ainult eesti keeles esinenud üleminekutoone väljendavad värviliitsõnad. Teisi võib pidada erandlikeks.

Nagu eespool mainitud, esines eesti keeles modifitseeriva laiendosa üleminekutoone väljendavaid värviliitsõnu 12% (vt tabel 5, nt *rohekassinine*). Samalaadseid värviliitsõnu, mis on saadud kahe värvisõna liitmisel, oli saksakeelsete vastuste seas vaid kaks erandlikku (vt tabel 3, nt *graublau* 'hallikassinine').

Mõlema keele loetelukatse värviliitsõnade hulgast leiame ka värvaine nimetuse ja värvisõna liitmisel saadud värviliitsõna *karmiinpunane*, mis esines saksa keeles kahes vormis *karminrot* 'karmiinpunane' ja *karmesinrot* 'karmiinpunane'.

Determinatiivsete värviliitsõnade vahepealse omaette alatüübi moodustavad üleminekutoone tähistavad objektipõhised värviliitsõnad, milles objektipõhine nimisõna liidetakse nimisõna või omadussõna baasil sufiksoidiga *-karva* /*-värvi*, harvemini ka *-tooni*. Selliseid värviliitsõnu oli eestikeelses loetelukatses napilt, ainult kolm (vt tabel 5). Erandliku värviliitsõnana nimetas üks keelejuht *vasetooni*. Sufiksoid *-tooni* tähistab värvivarjundit, laiendosa *vase* aga metalli. Ka saksakeelsete vastuste seas oli selliseid erandlikke värvisõnu vaid kaks (vt tabel 5). Saksa keeles on värvisõnad sufiksoidiga *-farben/-farbig* aga tuletised. Siit nähtub keelte kirjeldustraditsioonide erinevus.

3.3. NIMEANDMISKATSE: EESTI- JA SAKSAKEELSED VÄRVIHIITSÕNAD

Nimeandmiskatse koosnes $65 \times 20 = 1300$ värvitahvli nimetamisjuhust. Eesti keeles jäi värvinimetus andmata kolmel korral, saksa keeles kahel korral. Nimeandmiskatse värviliitsõnade jagunemisest annab ülevaate tabel 6.

Tabel 5. Loetelukatse eesti- ja saksakeelsed värviliitsõnad

Väriadjektiivide tüübid	Vastused eesti	F	Vastused saksa	F
1. Tuletised				
1.1. Omadussõnaliited				
1.1.1. Sufiksoidid			Sufiksoidid <i>-farben</i> ja <i>-farbig</i>	
	–		<i>sandfarben</i> 'liivakarva' <i>cremefarben</i> 'kreemikarva'	1 1
2. Liitsõnad ja prefiksoidid				
2.1. Determinatiivsed värviliitsõnad				
2.1.1. Modifitseeriva laiendosaga				
a. värvisõna + värvisõna	<i>rohekassinine</i> <i>hallikasroheline</i> <i>punakaspruun</i>	3 2 2	<i>graublau</i> 'hallikassinine' <i>graugrün</i> 'hallikasroheline'	1 1
b. värvaine nimetus + värvisõna	<i>karmiinpunane*</i>	1	<i>karmिनrot*</i> 'karmiinpunane' <i>karmesinrot*</i> 'karmiinpunane'	2 1
c. omadussõna + värvisõna	<i>helesinine</i> <i>heleroheline</i> <i>tumesinine</i>	13 10 7	<i>hellblau</i> 'helesinine' <i>hellgrün</i> 'heleroheline' <i>dunkelgrün</i> 'tumeroheline'	11 11 10
2.1.2. Võrdlevad, objektipõhised värviliitsõnad				
a. loodus ja loodusnähtused	<i>taevasinine</i> <i>meresinine</i> <i>mereroheline</i>	5 3 2	<i>himmelblau</i> 'taevasinine' <i>meeresblau</i> 'meresinine' <i>moosgrün</i> 'samblaroheline'	2 2 2
b. taimed ja viljad	<i>kirsipunane</i> <i>fuksiaroosa</i> <i>puravikupruun</i>	2 1 1	<i>veilchenblau</i> 'kannikesesinine' <i>limettgrün</i> 'laimiroheline' <i>mintgrün</i> 'mündiroheline'	2 1 1
c. loomad ja nende osad	<i>löheroosa</i> <i>tibukollane</i>	1 1	<i>taubenblau</i> 'tuvisinine'	2
d. vääriskivid, kivi(mi)d, mineraalid	<i>smaragdroheline</i> <i>briljantroheline</i> <i>kriitvalge</i>	2 2 1	<i>basaltblau</i> 'basaltsinine' <i>ockergrün</i> 'ookerroheline'	1 1
e. pinnas ja orgaanilise päritoluga materjalid	<i>tuhahall</i> <i>süsimust</i> <i>porikarva</i>	1 1 1	–	
f. metall, oksiid	<i>vasetooni</i>	1	–	
g. kemikaalid	<i>neoonsinine</i> <i>neoonroheline</i>	1 1	<i>azurblau</i> 'asuursinine' <i>karmिनrot*</i> 'karmiinpunane' <i>karmesinrot*</i> 'karmiinpunane'	1 1 1
h. isikupõhised (tunnuslik riietus, tegevus jt)	–		<i>babyblau</i> 'beebisine' <i>tizianrot</i> 'tizianipunane' <i>marineblau</i> 'mariinsinine'	1 1 1
i. puit	<i>eebenimust</i>	1	–	

j. pakendid			<i>flaschengrün</i> 'pudeliroheline'	1
k. toit, toiduained	<i>sinepikollane</i> <i>šokolaadipruun</i>	2 1	–	
l. joogid, vedelikud	<i>koorekohvikarva</i> <i>kohvipruun</i> <i>latepruun</i>	1 1 1	<i>weinrot</i> 'veinipunane'	6

F (ingl *k frequency*) tähistab sõna esinemissagedust

* tähistab sõna, mida saab klassifitseerida erinevatesse tüüpidesse

– tähistab seda, et sama tüüpi värvisõnu nendel keelejuhtidel ei esinenud

Tabel 6. Nimeandmiskatse värvilihtsõnad

Valim	Värvilihtsõna	Erinevad	Põhivärvinimed %	Võõrvärvisõnad %	Otsetuletatud metonüümilised %	Tuletised %
eesti	369	33	87	17	14	25
saksa	477	73	60	41	23	0,25

Värvilihtsõnadena läksid arvesse ka sõnaühendites esinenud värvilihtsõnad, nt *rõve roosa* (sh tuletised, nt eesti keeles *roheline*). Kirjeldavast omadussõnast ja värvilihtsõnast koosnevaid sõnaühendeid oli eesti keeles 60 (47 erinevat) ja saksa keeles 94 (73 erinevat). Seega moodustasid nimeandmiskatse kõigist vastustest eestikeelsed värvilihtsõnad 33% ja saksakeelsed 45%.

Tabelist 6 nähtub loetelukatses selgunud seaduspära, et keelekasutaja eelistab rääkimisel põhivärvinimesid, mis on aktiivse sõnavara lahutamatu osa. Kasutussageduselt järgnevad põhivärvinimedele harvema sagedusega, täistähenduslikud monolekseemsed värvilihtsõnad, millest määrav osa on värvivõõrsõnad (vt tabel 6 ja 7). Värvivõõrsõnade rohkus viitab võõrkeele mõjule mõlemas keeles. Kõnekad näited eestikeelsete vastuste seas on harvad ja võõrad *magenta* ja *tsüaan*. Saksa emakeelega keelejuhtide värvivõõrsõnade eelistust kinnitasid ka loetelukatse tulemused (vt ptk 3.1).

Tabel 7. Nimeandmiskatse eesti- ja saksakeelsed värvilihtsõnad ja tuletised

Värv- adjektiivide tüübid	Vastused eesti	F	Vastused saksa	F
I. Värvilihtsõnad				
I.1. Abstraktsed, täistähenduslikud põhivärvinimed				
	<i>lilla</i>	52	<i>lila</i> 'lilla'	42
	<i>sinine</i>	41	<i>orange</i> 'oranž'	35
	<i>roosa</i>	36	<i>grün</i> 'roheline'	35
	<i>roheline</i>	33	<i>blau</i> 'sinine'	33
	<i>hall</i>	29	<i>braun</i> 'pruun'	33
	<i>oranž</i>	27	<i>schwarz</i> 'must'	30
	<i>must</i>	26	<i>rot</i> 'punane'	29
	<i>punane</i>	21	<i>grau</i> 'hall'	23
	<i>kollane</i>	19	<i>violett</i> 'violett'	22
	<i>pruun</i>	18	<i>weiß</i> 'valge'	21
	<i>valge</i>	18	<i>gelb</i> 'kollane'	18
			<i>rosa</i> 'roosa'	18
I.2. Piiratud kasutusega värvisõnad				
	<i>ruuge</i>	1	–	
I.3. Värvivõõrsõnad				
	<i>oranž*</i>	27	<i>orange*</i> 'oranž'	35
	<i>beež</i>	9	<i>türkis*</i> 'türkiis'	34
	<i>violetne</i>	9	<i>pink*</i> 'erkroosa'	25
I.4. Otsetuletatud metonüümilised värvisõnad				
a. värv- kandjad	<i>oranž*</i>	27	<i>orange*</i> 'oranž'	35
	<i>ooker*</i>	5	<i>türkis*</i> 'türkiis'	34
	<i>türkiis*</i>	4	<i>pink*</i> 'erkroosa'	25
b. värvaine/ maalrivärv	<i>purpur*</i>	2	<i>magenta</i> 'purpurpunane'	2
	<i>ultramariin*</i>	2	<i>purpur</i> 'purpur'	1
	<i>purpurne*</i>	1	<i>ultramarin*</i> 'ultramariin'	1
I.5. Modifitseeriva laiendosa sõnaühendid				
	<i>hästi hele kollane</i>	2	<i>helles Lila</i> 'hele lilla'	4
	<i>lahja roheline</i>	2	<i>dunkles Lila</i> 'tume lilla'	3
	<i>rõve roosa</i>	2	<i>sehr helles Grau</i> 'väga hele hall'	3
I.6. Objektipõhise laiendosa sõnaühendid				
	<i>loojuva päikese kollane</i>	1	<i>helles Mango</i> 'hele mango'	1
	<i>varajase kaselehe roheline</i>	1	<i>helles Creme</i> 'hele kreem'	1
	<i>pasakarva roheline</i>	1	<i>das schlecht geputzte Zähne Beige</i> 'halvasti pestud hammaste beež'	1

2. Tuletised				
2.1. Omadussõnaliited				
2.1.1. produktiivsed				
a. -ne:	<i>sinine*</i>	19		
	<i>punane*</i>	19		
	<i>kollane*</i>	19		
b. liitub nimetava tüvele	<i>violetne</i>	9		
	<i>purpurne*</i>	1		
2.1.2. -line				
	<i>roheline*</i>	18		
2.1.3. -kas				
	<i>oranžikas</i>	2		
	<i>roosakas</i>	1		
	<i>sinakas</i>	1		
2.2. <i>igi-, infra-, ultra-</i>				
	<i>ultramariin*</i>	2	<i>ultramarin*</i> 'ultramariin'	1

F (ingl *k frequency*) tähistab sõna esinemissagedust

* tähistab sõna, mida saab klassifitseerida erinevatesse tüüpidesse

– tähistab seda, et sama tüüpi värvisõnu nendel keelejuhtidel ei esinenud

Kolmas esinenud tüüp on otsetuletatud metonüümilised värvisõnad (vt tabel 7). Mõlema keele otsetuletatud metonüümilistest värvilihtsõnadest tähistab ülekaalukas osa värvikandjat: eesti keeles nt *korall*, *elevandiluu* jt, saksa keeles *flieder* 'sirel', *terrakotta* 'terrakota' jt.

Nagu eespool toodud värvilihtsõnade jagunemisest selgus, esineb tuletisi vaid eestikeelsete vastuste seas. Peamise osa tuletistest moodustavad *ne-* ja *line-*liitega põhivärvinimed ning kolm erandlikku, üleminekutooni tähistavat *kas-*liitega värvisõna: *oranžikas*, *roosakas*, *sinakas* (vt tabel 7 p 2.1.3). Saksa keeles on ainsaks erandiks *ultramarin* 'ultramariin', mis on ühtaegu nii värvivõõrsõna kui ka värvainet tähistav otsetuletatud metonüümiline värvisõna. Nagu juba loetelukatse tuletiste analüüsist nähtus, on saksa keele aktiivne värvisõnavara tuletisvaene.

Värvinimede erijuhtumiks võib pidada mõlema keele vastustes esinenud sõnaühendeid, milles nimisõna vormis värvilihtsõna esineb koos kirjeldusega, nt *rõve roosa* või *knalliges Orange* 'kärtsoranž'. Mõlema grupi nimeandmiskatse sõnaühendites esinevad

värvilihtsõnad on enamjaolt põhivärvinimed, aga esineb ka otsetuletisi, nagu *ooker* eesti keeles või *Türkis* 'türkiis', *Mango* 'mango' jt saksa keeles (vt tabel 7, p-d 1.5 ja 1.6). Mõlema keele sõnaühendites on kasutatud selliseid kirjeldavaid omadussõnu, mis 1) tähistavad värvitooni intensiivsust: eesti k *pleekinud*, *lahja*, *intensiivne* jt või saksa keeles *hell* 'hele', *dunkel* 'tume', *kräftig* 'tugev', *knallig* 'kärts' jt; 2) rõhutavad värvitooni prototüüpsust, puhtust ja rikumatust: eesti k nt *õige*, *ehe*, *puhas* või saksa k nt *klar* 'selge, puhas' jt; 3) annavad värvitoonile meeldivusel või ebameeldivusel põhineva emotsionaalse hinnangu: eesti k nt *ilus*, *kole*, *igav*, *imelik* või saksa k nt *aggressiv* 'agressiivne', *langweilig* 'igav' jt. Ka harva nimetatud partitsiibimoodustusega omadussõna *pestud* eestikeelsete ja *ausgewaschen* 'luitunud' saksakeelsete vastuste hulgas tähistavad värvikadu ehk intensiivsuse vähenemist. Mõlema keele sõnarühmades esines toonierinevuse kirjeldusena ka temperatuurisõnu, nagu *soe* eesti keeles ja *warm* 'soe' ja *kühl* 'jahe' saksa keeles, mis väljendavad seda, kuidas värvitoon ütlejale mõjub: *warmes Violett* 'soe violet', *kühles Pink* 'jahe erkroosa'. Omaduse rõhutamiseks kasutati määrsõnu *hästi* ja *väga*, saksa keeles esinesid *sehr* 'väga' ja *ganz* 'päris'. Eestikeelne sõnaühend *Eesti lipu sinine* on aga ilmekas näide kultuurispetsiifilisest sõnaühendist. Saksa emakeelega keelejuhtide kõige eripärasemad ja silmatorkavamad värvinimetused koosnevad detailsest, emotsionaalse värvinguga objektipõhisest *ad hoc*-kirjeldusest: *abgestandener Rotwein* 'liisunud punavein', *das schlecht geputzte Zähne Beige* 'halvasti pestud hammaste beež', *kurz vor dem Sonnenbrand* 'veidi enne päikesepõletust' ja *schrecklicher Lippenstift* 'kohutav huulepulk'. Viimane erandlik sõnaühend *zwischen violett und pink* 'violetse ja erkroosa vahepeal' lubab oletada, et keelejuht ei suutnud kahe värvisõna vahel valida.

Samuti esineb nimeandmiskatse värvilihtsõnade hulgas ainus piiratud kasutusega eesti omasõna *ruuge*, mida nimetati ka loetelu-katses (vt ptk 3.1) ja mis ei näi aktiivsesse värvisõnavarra kuuluvat.

Kokkuvõtlikult võib märkida, et värvilihtsõnad (eesti k sh lihtsad tuletised) moodustavad mõlema valimi nimeandmiskatse kogu-

vastustest kaaluka osa. Ometi kalduvad saksa emakeelega keelejuhid kasutama värvilihtsõnu pea kolmandiku võrra sagedamini kui eestlased. Tähelepanuväärne on ka asjaolu, et värvikaartide kirjeldamisel kasutavad nii eesti kui ka saksa emakeelega katseisikud arvukalt sõnaühendeid. Meenutame, et loetelukatses esines vaid üksainus sõnaühend, eestikeelne *murtud valge*.

3.4. NIMEANDMISKATSE: EESTI- JA SAKSAKEELSED VÄRVILIITSÕNAD

Nagu tabelis 8 näidatud, jagunevad nimeandmiskatse värviliitsõnad kasutussageduse poolest modifitseeriva laiendosaga ja objektipõhisteks värviliitsõnadeks. Modifitseeriva laiendosaga liitsõnade seas esineb omakorda kahte tüüpi värviadjektiive: intensiivsuset ja üleminekutooni tähistavad värviliitsõnad.

Tabel 8. Nimeandmiskatse värviliitsõnade ülevaade

Valim	Värviliitsõnu	Erinevaid	Modifitseeriva laiendosaga %	Intensiivsuset tähistavad %	Üleminekutoone tähistavad %	Objektipõhised %
eesti	860	277	68	60	40	31
saksa	397	297	60	79	21	37

Siit nähtub, et värvuse intensiivsuset tähistava laiendosaga värviliitsõnu nimetati mõlemas keeles pea ühepalju, ent üleminekutoone tähistavate liitsõnade mainimises avaldub üsna suur erinevus. Eestlased nimetasid üleminekutoone tähistavaid värviliitsõnu ligi kaks korda sagedamini. Kui vaadata tagasi loetelukatse värviliitsõnade analüüsile, siis ilmneb mõlema katse modifitseeriva laiendosaga värviliitsõnade puhul sarnane seaduspära. Üleminekutoone tähistavate värviliitsõnade rohkus eesti keeles võib olla tingitud produktiivsest *kas-tuletusliitest*. Nagu juba mainitud loetelukatse tulemustest näha võis, on ka nimeandmiskatses mõlema keele vastustes kõige sagedasemateks intensiivsust tähistavateks laienditeks *hele- ja tume- / hell 'hele' ja dunkel 'tume'* (vt tabel 9). Teisi omadussõnalisi

eesliiteid esineb harvem (eesti k *sügav-*, *kahvatu-*, *ere-*, *kärts-*, *tuhm-*, *valkjäs-*, *vana-* ja *örn-*; saksa k *pastell-* 'pastell', *bläss-* 'kahvatu', *trüb-* 'tuhm', *alt-* 'vana', *zart-* 'örn', *matt-* 'matt, tuhm', *mittel-* 'keskmine', *zentral-* 'keskne', *knall-* 'kärts', *grell-* 'erk, kriiskav', *tief-* 'sügav', *kraft-* 'jõuline', *licht-* 'särav, hele', *strahlend-* 'särav', *leuchtend-* 'särav').

Tabel 9. Nimeandmiskatse eesti- ja saksakeelsed värviliitsõnad

Värv- adjektiivide tüübid	Vastused eesti	F	Vastused saksa	F
1. Tuletised				
1.1. Omadussõnaliited				
1.1.1. Sufiksoidid			sufiksoidid <i>-farben</i> , <i>-farbig</i>	
	–		<i>hautfarben*</i> 'nahavärvi' <i>sandfarben</i> 'liivakarva' <i>lachsfarben</i> 'löhekarva'	13 6 4
1.1. Sõnaosa kordus (reduplikatsioon)				
	–		<i>orangeorange</i> 'oranžoranž'	1
2. Liitsõnad ja prefiksoidliited				
2.1. Determinatiivsed värviliitsõnad				
2.1.1. Muutliku laiendosaga				
a. värvisõna + värvisõna				
	<i>sinakasroheline</i>	19	<i>rosarot*</i> 'roosakaspunane'	8
	<i>lillakasroosa</i>	12	<i>bläulichgrün</i> 'sinakasroheline'	1
	<i>lillakassinine</i>	12	<i>rotbläulich</i> 'punakassinakas'	1
b. värvaine nimetus + värvisõna				
	<i>karmiinpunane*</i>	6	<i>karmminrot*</i> 'karmiinpunane'	2
	<i>karmiinroosa*</i>	2	<i>purpurviolett</i> 'purpurviolette'	1
	<i>indigosinine</i>	2	<i>purpurblau</i> 'purpursinine'	1
c. omadussõna + värvisõna				
	<i>helelilla</i>	31	<i>hellgrau</i> 'helehall'	30
	<i>heleroheline</i>	31	<i>hellgrün</i> 'heleroheline'	24
	<i>tumepruun</i>	25	<i>dunkelbraun</i> 'tumepruun'	22
2.1.2. Determinatiivsed sõnaühendid				
	<i>tumedam vanaroosa</i>	1	–	
	<i>kergelt sinakasroheline</i>	1		
	<i>kulunud rohepruun</i>	1		

2.1.3. Võrdlevad, objektipõhised värviliitsõnad				
a. loodus- ja loodusnähtused				
	<i>meresinine</i>	11	<i>himmelblau</i> 'taevasinine'	9
	<i>taevasinine</i>	8	<i>waldgrün</i> 'metsaroheline'	9
	<i>samblaroheline</i>	7	<i>meerblau</i> 'meresinine'	7
b. taimed ja viljad				
	<i>fuksiaroosa</i>	7	<i>olivgrün</i> 'oliiviroheline'	6
	<i>salatiroheline</i>	7	<i>apfelgrün</i> 'õunaroheline'	5
	<i>sirelililla</i>	6	<i>veilchenlila</i> 'kannikeselilla'	2
c. loomad ja nende osad				
	<i>löheroosa</i>	2	<i>schweinchenrosa</i> 'põrsaroosa'	4
	<i>põrsaroosa</i>	1	<i>lachsrosa</i> 'löheroosa'	2
	<i>karupruun</i>	1	<i>mausgrau</i> 'hiirehall'	2
d. vääriskivid, kivi(mi)d, mineraalid				
	<i>briljantroheline</i>	5	<i>basaltblau</i> 'basaltsinine'	1
	<i>ookerpruun</i>	2		
	<i>grafiitmust</i>	1		
e. pinnas ja orgaanilise päritoluga materjalid				
	<i>tuhkhall</i>	2	–	
	<i>porikarva</i>	1		
	<i>savikarva</i>	1		
f. metall, oksiid				
	–		<i>kupferrot</i> 'vasepunane'	2
g. kemikaalid				
	<i>neoonroheline</i>	7	<i>azurblau</i> 'asuursinine'	5
	<i>karmiinpunane*</i>	6	<i>karminrot*</i> 'karmiinpunane'	3
	<i>neoonoranž</i>	5	<i>neonorange</i> 'neoonoranž'	3
h. pärisnimed				
	<i>mehhikopunane</i>	1	<i>bordeauxrot</i> 'bordoopunane'	2
	<i>kariibisinine</i>	1	<i>atlantikblau</i> 'atlandisinine'	1
i. isikupõhised (tunnuslik riietus, tegevus jt)				
	<i>beebiroosa</i>	4	<i>babyblau</i> 'beebisine'	2
	<i>beebisine</i>	2	<i>babyrosa</i> 'beebiroosa'	2
	<i>armeeroheline</i>	1	<i>royalblau</i> 'kuninglik sinine'	2
j. kehaosad				
	<i>nahapruun</i>	2	<i>hautfarben*</i> 'nahavärvi'	13
	<i>ihuroosa</i>	1	<i>fleischfarben</i> 'ihukarva'	3
k. puit				
	–		<i>holzbraun</i> 'puidupruun'	2
			<i>baumrindenbraun</i> 'puukoorepruun'	1

l. pakendid				
	–		<i>flaschengrün</i> 'pudeliroheline'	2
m. toit, toiduained				
	<i>mannavahuroosa</i>	1	<i>schokoladenbraun</i> 'šokolaadipruun' <i>bonbonrosa</i> 'kommuroosa'	1 1
n. joogid, vedelikud				
	<i>kohvipruun</i> <i>piimakohvipruun</i> <i>veinipunane</i>	1 1 1	<i>kognakbraun</i> 'konjakipruun' <i>rotweinrot</i> 'punaveinipunane'	1 1
o. tekstiil				
	<i>sametipunane</i> <i>khakiroheline</i> <i>kleidiriidesinine</i>	2 1 1	<i>khakibraun</i> 'khakipruun'	1
p. kultuurispetsiifilised				
	<i>lipusinine</i> <i>lipupunane</i>	4 3	<i>FDJ-blau</i> 'FDJ-sinine'	1
q. abstraktsed mõisted (päeva-, aastaajad jt)				
	<i>öösine</i> <i>loojanguroosa</i>	4 1	<i>nachtblau</i> 'öösine'	3
r. muud võrdlusobjektid				
	<i>elektriroheline</i>	1	<i>schimmelgrün</i> 'hallitusroheline'	2
2.1.4. Objektipõhised sõnaühendid				
	<i>soe taevasinine</i> <i>ilus meresinine</i> <i>tumedam</i> <i>mündiroheline</i>	1 1 1 1	<i>dunkles Himmelblau</i> 'tumetaevasinine' <i>dunkles Tannengrün</i> 'tumenuluroheline'	1 1 1

F (ingl *k frequency*) tähistab sõna esinemissagedust

* tähistab sõna, mida saab klassifitseerida erinevatesse tüüpidesse

– tähistab seda, et sama tüüpi värvisõnu nendel keelejuhtidel ei esinenud

'FDJ': *Freie Deutsche Jugend* e 'Saksa Vaba Noorsoo Liit' oli Saksa Demokraatliku Vabariigi poliitiline noorteorganisatsioon, kelle liikmed kandsid säravsinist kaelarätti.

Objektipõhiseid eestikeelseid liitvärvinimetusi oli 263 (147 erinevat) ja saksakeelseid 262 (143 erinevat). Nende põhiosana esines mõlemas keeles kõiki põhivärvinimesid, mida tingis suuresti vastavate värvitahvlite esinemus, nt rohelisi, siniseid ja lillasid toone oli enam kui kollaseid. Tabelis 9 on liitsõnade moodustusaluseks olevad objektid esitatud liigiti. Tulemusi analüüsid selgus, et mõlemas keeles esines objektipõhistes liitsõnades kõige enam looduse ja loodusnähtustega

seotud värviliitsõnu (eesti k ligi 100, saksa k ligi 80). Värviliitsõnade kõige sagedasemad võrdlusalused on eesti keeles *mere-* ja *taeva-* ning saksa keeles *himmel-* ‘taeva-’ ja *sonnen-* ‘päikese-’. Eesti keeles nimetati ka palju taimedega seostuvaid laiendusi, nt *fuksia+roosa*, *sireli+lilla*, *mandariini+oranž* jt. Saksa keeles leidus arvukalt taimedele, viljadele ja loomadele osutavaid laiendusi, nagu nt *oliv-* ‘oliivi-’, *apfel-* ‘õuna-’, *lachs-* ‘löhe-’ jt. Oluliselt vähem esines muid laiendusi, mis peegeldasid keeekasutajate individuaalset keeekasutust, variatiivsust ja eelistusi.

Eripärasteks võib pidada eesti keeles *rabarberiroosat*, *kõrvitsakollast* ja *pomelokollast*, mis esinemissageduse põhjal aktiivsõnavara hulka ei kuulu. Näib, et keeekasutaja eelistab igapäevaelust endale kõige tuttavamat võrdlusalust. Silma jäid ka mõned erandlikud, kultuurispetsiifilised värviliitsõnad, nt eestikeelne *mannavahuroosa*, mille võrdlusalus on eesti rahvusköögi magusroog. Saksa keeles on küll olemas samanimeline *Grießschaum*, ent see ei vasta meie mannavahule ei konsistentsilt, värvuselt ega valmistusviisilt. Nii ei pruugi saksa keele rääkijal tekkida *mannavahuroosaga* samu seoseid nagu eestlasel. Eestikeelsetes vastustes esines veel neljal korral *lipusinine*, ühel korral täpsustava sõnaühendina *Eesti lipu sinine* ning kolmel korral *lipupunane*. Saksa keeles kirjeldati sinist tooni ühel korral värvisõnaga *FDJ-blau* (FDJ: *Freie Deutsche Jugend* e ‘Saksa Vaba Noorsoo Liit’ oli Saksa Demokraatliku Vabariigi poliitiline noorteorganisatsioon). *Lipusinine* ja sõnaühend *Eesti lipu sinine* viitavad meie riigi lipule, *lipupunane* aga tõenäoliselt Nõukogude Liidu punalipule.

Eesti keeles nimetatud objektipõhised värviliitsõnad, mis on moodustatud võrdlusaluse nimisõna ja järelliitiga *-karva/-värvi*, kuuluvad värviliitsõnade hulka. Eesti emakeelega keelejuhid nimetasid mitteproduktiivsete sufiksoididega *-karva* ja *-värvi* värvisõnu 16 korral, millest vaid neli olid sufiksoidiga *-värvi* (vt tabel 9 p 2.1.3e). Näib, et eesti keeekasutaja eelistab pooljäreliidet *-karva* pooljärelliitele *-värvi*. Saksa keeles kuuluvad objektipõhised värviliitsõnad sufiksoididega *-farben/-farbig* tuletiste hulka. Saksa emakeelega

keelejuhid mainisid sufiksoidiga *-farben* 'karva/ värvi' värviliitsõnu 40 korral, nt *sandfarben* 'liivakarva' jt (vt tabel 9 p 1.1.1). Samatähenduslik *ig-lõpuga* liide *-farbig* 'karva/ värvi' kui vähemproduktiivne liide esines vaid viies liitsõnas, nt *aprikosenfarbig* 'aprikoosikarva'. Siinsed tulemused näivad kinnitavat Els Oksaare uurimuse (1961) tulemusi, milles saksakeelset pooljärelliidet *-farben* 'karva/ värvi' esines 71% ja pooljärelliidet *-farbig* 'karva/ värvi' 29% analüüsitud juhtudest. Näib, et eestikeelne sufiksoid *-karva* ja saksakeelne *-farben* 'karva/ värvi' on oma keeles eelistatumad, eestikeelne *-värvi* ja saksakeelne *-farbig* 'karva/ värvi' aga harvema kasutusega.

Värviliitsõnadega sõnaühendeid esines mõlema keele vastustes oluliselt vähem kui värviliitsõnaga sõnaühendeid: eesti keeles vaid seitse ja saksa keeles 19. Seega avaldub liitsõnade eelistus ka sõnaühendikasutuses. Nimeandmiskatses võis täheldada, et sõnaühendeid nimetati isäranis siis, kui keelejuhil tekkis mõttepaus ja mõningane raskus värvitahvile sobiva vaste leidmisel. Sestap võib selliseid sõnaühendeid pidada nn *ad hoc*-värvikirjeldusteks, milles keelejuht püüab nimetada värvust võimalikult täpselt, aga vajab vaste leidmiseks rohkem aega. Eestikeelsetes sõnaühendites kasutati täiendina nelja värvitooni intensiivsusest kirjeldavat omadussõna: *tumedam*, *pleekinud*, *kulunud*, *kergelt*. Hinnangulisteks võib pidada omadussõnu *soe* ja *ilus*, millest esimene on temperatuurisõna ja teine väljendab meeldivust. Saksakeelsed sõnaühendid sarnanevad eestikeelsetega kirjeldava omadussõna poolest, nt *blass* 'kahvatu', *dunkel* 'tume', *hell* 'hele', paaril korral ka *trüb* 'tuhm' ning üksikjuhtudena *intensiv* 'intensiivne' ja *kräftig* 'tugev, jõuline'. Kaht erandlikku omadussõna *frisch* 'värske' ja *moosig* 'samblane' võib pidada assotsiatiivseteks. Saksa keele eripära tõttu võib sõnaühendeid vaadelda ka kui värviliitsõnade paralleelvorme. Need kannavad sageli sama sisu, nt *blasses Gelbbraun* 'kahvatu kollakaspruun' saab väljendada ka pikema värviliitsõnaga *blassgelbbraun* 'kahvatu kollakaspruun', ent kõik kirjeldavad omadussõnad seda ei võimalda, nt *frisch* 'värske', *trüb* 'tuhm', *intensiv* 'intensiivne' ja *kräftig* 'tugev, jõuline'.

Kokkuvõtlikult tuleb möönda, et värviliitsõnadest võib nii eestikeel kui ka saksa keelse aktiivse värvisõnavara hulka arvata värvitooni intensiivsusest märkivad ja objektipõhised värviliitsõnad. Eesti keeles on ka üleminekutoone väljendavad värviliitsõnad aktiivõnavara osad.

4. Järeldused ja arutelu: eesti ja saksa aktiivse värvisõnavara sarnasustest ja erinevustest

Empiirilisel kogutud värviomadussõnade põhjal koostatud tüpoloogia järgi jagunevad analüüsitud värvisõnad kolme põhirühma: värviliitsõnad, tuletised ja värviliitsõnad. Värviliitsõnade hulka kuuluvad abstraktsed täistähenduslikud värviomadussõnad ehk põhivärvinimed, piiratud kasutusega värviomadussõnad, värvivõõrsõnad, otsetuletatud metonüümilised värviomadussõnad (värvikandjad) ja värviliitsõna või mitteliituvelist tuletist sisaldavad sõnaühendid, milles esinevad koos omadussõna ja värviliitsõna, harvemal juhul mäarsõna, omadussõna ja värviliitsõna, mille puhul omadussõna iseloomustab üksikut värvust. Tuletiste puhul on arvestatud mõlema keele produktiivsete ja mitteproduktiivsete omadussõnaliidete, sufiksoidide, eesliidete ja reduplikatsiooniga. Liitsõnad on peamiselt determinatiivsed värviliitsõnad, mille eraldi mahuka alatüübi moodustavad objektipõhised värviliitsõnad. Determinatiivsete moodustusvõimaluste alla on lisatud kultuurispetsiifilised värvisõnad, mis mõlema grupi keelejuhtide vastustes selgelt esile tõusid.

Metoodiline ühtsus tõstab kahe keele värvinimede võrdlemise usaldusväärsust. Võrdlev uurimus annab võimaluse kirjeldada mõlema keele aktiivset ja passiivset värvisõnavara ning tuua välja keelte sarnasusi ja erinevusi, mis omakorda võimaldab näha värvisõnavara olulisi aspekte. Samuti aitab võrdlus tõsta esile huvitavaid kultuurilisi eripärasid. Eesti ja saksa keel kuuluvad küll eri keelkondadesse, kuid 17. ja 18. sajandi piiblitõlkijate saksa keelel on olnud eesti keelele suur mõju ning saksa keele mallid on eesti keeles nii

sõnavaras kui ka lauseehituses püsima jäänud (Ross 2002, 2016, 2019).

Empiiriliste katsete tulemusel saadud andmestik kajastab aktiivset värvisõnavara ning moodustusviise eesti ja saksa keeles. Nimetatud sõnade hulga poolest on loetelu- ja nimeandmiskatse tulemused kahes uuritavas keeles sarnased. Loetelukatsetes eelistasid mõlema keele keelejuhid kasutada värvilihtsõnu, millest valdav osa olid põhivärvinimed. Kahe keele loetelukatse värvilihtsõnade erinev arv osutab asjaolule, et saksa emakeelega keelejuhtide vastustes avaldus suurem variatiivsus. Viimast kinnitab saksakeelsete otsetuletatud metonüümiliste värvilihtsõnade suur osakaal, millest valdava osa moodustavad värvivõõrsõnad.

Värvilihtsõnad on mõlema keele loetelukatse vastustes vähemuses ja kuuluvad seetõttu aktiivse värvisõnavara perifeeriasse. Ometi eelistati nii eesti kui ka saksa keeles kasutada värvilihtsõnadena peamiselt värvuse intensiivsusest tühistavaid värvisõnu, mis olid oma lihtsõnade sageduselt esikohal: eesti keeles *helesinine* ja *heleroheline* ning saksa keeles samuti *hellblau* 'helesinine' ja *hellgrün* 'heleroheline'. Värvisõna *helesinine* esikohal esinemist võib põhjendada Kaidi Rätsepa (2018) uurimistulemustega, kus katsed keelejuhtidega näitasid, et hele- ja tumesinisel avalduvad eesti keeles põhivärvinimele omased jooned. Oletatavasti liigub *heleroheline* siin võrreldud keeltes sama teed. *Helesinise* ja *helerohelise* sagedast nimetamist võib seostada ka sellega, et neid värve esineb looduses rohkesti.

Kuna loetelukatse tulemused on saadud spontaanse, mittemotiveeritud tegevuse käigus ja neis avaldub üksikut värvust tähistavate värvilihtsõnade selge ülekaal, võib järeldada, et aktiivse värvisõnavara moodustavad eelkõige värvilihtsõnad, mille hulka kuuluvad eesti keeles ka üksikud tuletised. Ühtlasi näib seda väidet kinnitavat Zipfi (1949) vähima pingutuse seadus, mille kohaselt on kõige lühemad sõnad enamasti ka kõige sagedasemad.

Nimeandmiskatse tulemuste põhjal saab järeldada, et eesti keeles soodustab *kas*-liide tuletiste kasutamist, mis näitab, et eestlasele on suupärasem kasutada üleminekutoone tähistavaid värvilihtsõnu.

Nimeandmiskatse saksakeelsete vastuste hulgas oli suur kogus sõnaühendeid, mis moodustati kas värvilihtsõnaga või värviliit-sõnaga. Sõnaühendite sagedase kasutuse ühe põhjusena võib välja tuua, et saksa keeles on tendents kasutada rohkem nimisõnu (vt nt Braun 1998).

Loetelukatse ja nimeandmiskatse tulemuste lahknevus peegeldab selgesti ülesannete püstituse erinevust. Kui loetelukatse on olemuselt sundimatu ja vahetu, siis nimeandmiskatse on katseisiku jaoks motiveeritud tegevus, sest igale värvitahvlile tuleb leida võimalikult kindel ja täpne vaste. Ülesanne muutub seda keerukamaks, mida enam on katses sama värvuse erineva intensiivsustmega tahvleid. See võib olla põhjuseks, miks siinse uurimuse nimeandmiskatses nimetasid mõlema keele keelejuhid arvukalt sõnaühendeid, mida võib vaadelda kui värviliitsõna paralleelvorme või ümberütlemist. Tõenäoliselt kaasneb värvitahvli nimetamisega suurem kognitiivne koormus ja keelekasutaja vajab täpse vastuse formuleerimiseks enam mõtlemisaega.

Viimaks tasub põgusalt võrrelda siinse uurimuse ning Maria Tuuliku ja Margit Langemetsa (2016) tulemusi. Tuulik ja Langemets keskendusid oma uurimuses eesti värviadjektiivide süstemaatilisele polüseemiale ja analüüsisid selle käigus 463 värvisõna, mis olid kogutud korpustest „Eesti keele sõnaraamatu 2018“ (kõnealus artiklis: EstDic 2019) tarbeks. Autorid klassifitseerisid vaatlusalused värviadjektiivid sõnamoodustumehhanismi alusel juuradjektiivideks, liitsõnadeks ja tuletisteks. Korpuse leidude hulgas esines enim liitsõnu, lausa 75%. Tuletisi oli 15%, sh *ne*-liitelised põhivärvinimed *sinine*, *punane*, *kollane* ja *line*-liiteline *roheline*. Juuradjektiive oli tulemuste hulgas vaid 10%. Kui võrrelda nimetatud autorite vaadeldud värviadjektiivide klassifitseerimistulemusi ja siinses artiklis analüüsitud aktiivsõnavara tulemusi kvantitatiivselt ning vastandada empiirilised leiud korpuse leidudele, võib järeldada, et eesti aktiivsõnavaras mängivad põhirolli just värvilihtsõnad, sh põhivärvinimed. Siinses uurimuses oli loetelukatse kõigest 406 eesti keeles mainitud värvisõnast 258 värvilihtsõna (sh tuletist) ehk 63,5 %,

mis jagunesid: põhivärvinimed 78%, otsetuletatud metonüümilised värvilihtsõnad 31% ja värvivõõrsõnad 26%. Värvilihtsõnu esines eestikeelses loetelukatses 33,5%, millest suurem osa ehk 32% olid intensiivsusastet tähistavad, 24% objektipõhised ja 9% üleminekutoone tähistavad värvilihtsõnad. Nimeandmiskatses oli värvilihtsõnu 369 ehk 30%, millest valdava osa ehk 87% moodustasid samuti põhivärvinimed. Värvilihtsõnu oli 860 ehk 70% kõigist nimeandmiskatses nimetatud 1229 värvisõnast. Siit võib järeldada, et eesti keele grammatika soosib küll värvilihtsõnade moodustamist, kuid värvilihtsõnu eelistatakse kasutada motiveeritud tegevuses, kui ülesanne eeldab teatud värvuse kirjeldamist.

5. Kokkuvõte

Artiklis võrreldi ja analüüsiti empiiriliste katsete käigus kogutud eesti ja saksa värvisõnavara sõnamoodustuse ja semantika seisukohast ning saadud andmed koondati tüpoloogiasse. Värvisõnade analüüsis lähtuti sõna esinemissagedusest.

Eesti- ja saksakeelsete katsetulemuste võrdlusest selgub, et mõlema grupi keelejuhid eelistavad kasutada värvilihtsõnu, valdavalt põhivärvinimesid. Värvilihtsõnade puhul torkab nii eesti kui ka saksa keeles silma värvivõõrsõnade sage kasutus, mis osutab mõlemas keeles võõrkeele kasvavale mõjule. Värvilihtsõnadest kasutatakse eesti ja saksa keeles kõige enam värvuse intensiivsusastet tähistavaid ja objektipõhiseid värvilihtsõnu. Objektipõhiste värvilihtsõnade seas on mõlemas keeles ülekaalukas osa looduse ja loodusnähtustega seotud värvilihtsõnadel, paljud objektipõhised laiendosad kattuvad. Tähelepanuväärne on asjaolu, et nii eesti kui ka saksa emakeelega keelejuhid kasutavad kultuuripõhiste laiendosadega värvilihtsõnu, mis viitab kahe keelekeskkonna kultuurilistele eripäradele.

Kahe keele värviajaktiivide suurim kasutuserinevus avaldub üleminekutoone tähistavates värvilihtsõnades, mida soosib eesti keele grammatika eripärana produktiivne *kas*-omadussõnaliide. Saksa keele vastuste seas esineb aga oluliselt rohkem sõnaühendeid,

mida võib vaadelda kui värviliitsõna paralleelvorme, ümberütlemisstrateegiat või saksakeelsete keelejuhtide vastuseid kognitiivsele ülesandele, milles avaldub saksa keelele omane nimisõnade eelistamine.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii eesti kui ka saksa keele kasutajad eelistavad kasutada värvide nimetamisel eelkõige põhivärvinimesid ja värviliitsõnu. Kuna aga eesti keel on sünteetilisem keel, liitsõna- ja tuletiserikas, siis kajastub see ka eesti emakeelega keelekasutaja keelendite eelistustes. Saksa keel on analüütilisem ja see võib olla põhjus, miks eelistab saksa emakeelega keelekasutaja värvinimedest rääkimisel sõnaühendeid liitsõnadele. Seega võib järeldada, et vaatamata saksa keele mallidele eesti keeles esineb võrreldud keelte värvinimede kasutuses olulisi erinevusi.

Edaspidi vääriks objektipõhiste laiendosade kasutus mõlemas keeles pikemat ja põhjalikumat käsitlust. Täpsema ja ulatuslikuma analüüsi tarbeks tuleks küsitleda pikema aja vältel suuremat ja heterogeensemata (erinevaid vanuseklasse hõlmavat) valimit.

VIIDATUD KIRJANDUS

- Arold, Anne 2000. Kontrastive Analyse der Wortbildungsmuster im Deutschen und im Estnischen (am Beispiel der Aussehensadjektive). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Biggam, Carole P. 2012. The semantics of colour: a historical approach. Cambridge University Press.
- Braun, Peter 1998. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. Sprachvarietäten. Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer.
- Corson, David 1995. Using English Words. Kluwer Academic Publishers.
- Davies, Ian R. L.; Corbett, Greville G. 1995. A practical field method for identifying probable basic colour terms. – Languages of the World 9, 1, 25–36.
- Eesti etümoloogiasõnaraamat 2012. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- Fan, Yanqian 1996. Farbnomenklatur im Deutschen und im Chinesischen. Eine kontrastive Analyse unter psycholinguistischen, semantischen und kulturellen Aspekten. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

- Fletcher, Robert 1980. *The City University Colour Vision Test*. 2nd ed. London: Keeler.
- Glanemann, Claudia 2003. *Farbe zwischen Universalismus und Relativismus. Gebrauch und Bedeutung der Farbbezeichnungen im heutigen Französischen, mit Berücksichtigung des Italienischen und Deutschen. Monography*. University of Münster. <http://d-nb.info/972192557>.
- Jones, William J. 2013. *German Colour Terms. A study in their historical evolution from earliest times to the present. Studies in the History of the Language Sciences*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kasik, Reet 2015. *Sõnamoodustus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lakoff, George 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lehmann, Beat 1998. *ROT ist nicht „rot“ ist nicht [rot]. Eine Bilanz und Neuinterpretation Der linguistischen Relativitätstheorie*. Tübingen: Gunter Narr.
- Oja, Vilja 1995. Võrdlusel baseeruvaist värviliitsõnadest. – *Keel ja Kirjandus* 12, 809–819.
- Oja, Vilja 1996. Compound adjectives used in the Estonian dialects to denote light and pale shades of colour. – *Linguistica Uralica* 32, 92–100.
- Oja, Vilja 1997. *Värvinimetuste moodustamine eesti murretes*. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Oksaar, Els 1961. *Über die Farbenbezeichnungen im Deutsch der Gegenwart*. Sonderdruck. Lüneburg: Hrsg. Gesellschaft für deutsche Sprache im Heiland-Verlag.
- Ostwald, Wilhelm 1939. *Die kleine Farbmess Tafel nach Wilhelm Ostwald*. Gerhard Streller (Text). Gerhard Streller, Grete Ostwald (Bearb.). Göttingen: Muster-Schmidt.
- Paulsen, Geda; Nikanne, Urpo; Papp, Eszter 2016. *Properties, States and Processes: A Conceptual Semantics Analysis of the Color Verb System in Finnish, Estonian and Hungarian*. – *Color Language and Color Categorization*. Eds. Geda Paulsen, Mari Uusküla, Jonathan Brindle. Cambridge Scholars Publishing, 170–98.
- Rannut, Lehte 1966. Nimisõna liitumine värvust tähistava omadussõnaga. – *Keel ja Kirjandus* 8, 478–486.

- Ridali, Helju 2008a. Eine grüne Witwe ist ihrer Nachbarin nicht grün. Zur Symbolik der Farbphraseme im Deutschen und Estnischen. – Jānis Silis, Astra Skrābane. Valoda. Tulkošana. Starpkulturu komunikacija. Language. Translation/Interpreting. Intercultural Communication. Zinātniskie raksti. Ventspils: Ventspils Augstskola, LiePA, 337–350.
- Ridali, Helju 2008b. Deutsche und estnische Phraseologismen mit der Komponente rot oder schwarz. Eine kontrastive Studie. – Mari Tarvas (Hrsg.), Sonja Pachali, Aigi Heero, Merle Jung (Bearb.), Tradition und Geschichte im literarischen und sprachwissenschaftlichen Kontext. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 95–109.
- Ross, Kristiina 2002. Baltisaksa pastorid ja eesti keel. – Keel ja Kirjandus 4, 225–230.
- Ross, Kristiina 2016. Die Entstehung der estnischen Schriftsprache im Kontext der deutschen und estnischen Kulturgeschichte. – Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. Kiel, Hamburg: Wachholtz Verlag - Murmann Publishers, 57–68.
- Ross, Kristiina 2019. Meie ja teie eesti kirjakeel. – Keel ja Kirjandus 1/2, 57–68.
- Rätsep, Kaidi 2018. Colour Terms in Turkish, Estonian and Russian: How Many Basic Terms are There? Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus..
- Stoeva-Holm, Dessislava 1996. Farbbezeichnungen in deutschen Modetexten: eine morphologisch-semantische Untersuchung. Dissertation. Studia Germanica Upsaliensia, 34. Uppsala.
- Sutrop, Urmas 1995. Eesti keele põhivärvinimed. – Keel ja Kirjandus 12, 797–808.
- Sutrop, Urmas 2000a. The basic colour terms of Estonian. – Trames 4, 1, 143–168.
- Sutrop, Urmas 2000b. Põhisõnad ja põhisõnavara. – Estonian: typological studies IV. Toim. Mati Ereht. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 14, 142–145.
- Sutrop, Urmas 2002. The vocabulary of sense perception in Estonian: structure and history. Opuscula Fenno-Ugrica Gottingensia, 8. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Zipf, George Kingsley 1949. Human behavior and the principle of least effort. Addison-Wesley Press.

- Zurbuchen, Karin 2017. Eesti ja saksa värvi- ja lõhnasõnade võrdlev analüüs empiirilise uurimuse varal. Avaldamata käsikiri. Tallinna Ülikool.
- Taylor, John R. 2003. *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Tuulik, Maria; Langemets, Margit 2016. Systematic Polysemy of Estonian Colour Adjectives. – *Lexicography and Linguistic Diversity. Proceedings of the XVII EURALEX International Congress (702–708)*. XVII EURALEX International Congress, Tbilisi, 6-10 Sept 2016. Eds. Tinatin Margalitadze, George Meladze. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi University Press. https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%202016/euralex_2016_078_p702.pdf.
- Uusküla, Mari 2006. Distribution of colour terms in Ostwald's colour space in Estonian, Finnish, Hungarian, Russian and English. – *Trames* 10, 2, 152–168.
- Uusküla, Mari; Bimler, David 2020. When does 'bright' mean 'prototypical'? Color term modifiers in eight European languages, examined with color survey data. – *Journal of the Optical Society of America A: Optics, Image Science, and Vision* 37, 5, A305–A312.
- Uusküla, Mari; Sutrop, Urmas 2011. *Värvinimede raamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Vainik, Ene 2002. Millest on tehtud eestlaste emotsioonisõnavara? – *Keel ja Kirjandus* 8, 537–553.
- Weller, Susan C.; Romney, A. Kimball 1988. *Systematic Data Collection*, vol. 10. Sage Publications, Inc.

SUMMARY

A COMPARISON OF ESTONIAN AND GERMAN ACTIVE COLOUR VOCABULARY

The objective of the study that forms the basis of this article was to determine the active colour vocabulary in Estonian and German using cognitive and linguistic methods and to ascertain possible similarities and differences in colour words in both languages. The colour adjectives in Estonian and German were analysed from a word formation aspect with regard to both morphological structure and semantics. The comparative analysis was based on the results from an empirical study of two samples, one of which consisted of twenty native Estonian speakers and the other of twenty native German speakers. The morphological and semantical analysis and comparison of colour terms in Estonian and German helped highlight the differences and similarities in the formation of colour adjectives and in the active colour vocabulary in the two languages. The morphological analysis determined which colour adjectives took productive affixes and derivatives, which forms were preferred by the informants and which colour words belong to the active vocabulary of each language. The dominant terms for naming colours in both samples were basic colour terms. In the use of compound colour terms, both languages displayed more similarities and usage consensus than differences. The article also presents a semantical analysis of source-based compound colour terms, highlights the most common sources for comparison in the two languages, and shows which basic colour terms form the largest number of compound colour terms.

Keywords: perception words, colour adjective, comparative analysis, word formation, semantics

Karin Zurbuchen on Tallinna ülikooli lingvistika doktorant, kes uurib keelt kognitiivselt ja kelle uurimus tugineb eesti- ja saksakeelsetelt keelejuhtidelt empiirilisel kogutud tajusõnavaraandmete võrdlusele.
karin.zurbuchen@tlu.ee